

א-1

ומשנינן: **התב**, בשעת מנחה **לא שכיחא שכרות**, שאין דרך להשתכר במשך שעות היום, לפיכך אם התחיל בסעודה אינו מפסיק. אבל **הבא**, בשעת ערבית שהיא בלילה **שכיחא שכרות**, ועשוי להשתכר בסעודתו, הלכך אי הוי חובה מטרחינן ליה להפסיק ולהתפלל.

אי נמי: במנחה אינו מפסיק כיון ד**קביעא** ליה זימנא עד הלילה, הלכך מירתת ונזהר שלא יאחר את הזמן, **ולא אתי למפשע**. אבל לערבית, אי הוי חובה מפסיק, כיון ד**כולא** ליליא זמן ערבית. הלכך **לא מירתת** שמא יעבור הזמן **ואתי למפשע** ולהפסיד התפלה. **מתקופה לה רב ששת** לאביי: ואמאי אי שרי המייניה לא יפסיק? והא אף אי תפלת ערבית רשות, וכי **טריחיתא היא** לחזור ולמוסר המייניה?!

ועוד אקשיה: למה ליה לחגור שוב? ליקו

הכי וליצלי [ויתפלל].

ומשנינן: צריך הוא לחגור קודם שיתפלל, **משום שנאמר: "הבון לקראת אלהיך ישראל!"**⁽¹⁾ שצריך להתנאות כשעומדים לפני הקדוש ברוך הוא בתפלה. וחגור הוא ענין של נוי.⁽²⁾

רבא בר רב הונא רמי פוזמיקה [אנפילאות חשובות ברגליו]⁽³⁾ והדר מצלי. לפי שאמר: **"הבון לקראת אלהיך ישראל!"**

רבא שדי [השליך] גלימיה מעליו קודם התפלה, שלא יראה כאדם חשוב, **ופבר** [חיבק] ידיה⁽⁴⁾ באצבעותיו כאדם המצטער מאימת רבו ומצלי. לפי שאמר: יש לעמוד בתפלה **כעבדא קמיה מריה**. והיינו, שנהג להיפך ממנהג רבה בר רב הונא שהיה מתנאה בתפלה.

אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא שהיה

סעיף ב' שחייב אדם לחגור לתפלה. אלא דהמגן אברהם שם סק"א כתב בשם הבית יוסף דרק מי שחוגר כל היום מחויב בזה.

עוד טעם הובא בתוספות בשם מחזור ויטרי בחיוב חגורה, כדי שלא יהיה לבו רואה את הערוה. אבל אין טעם זה שייך במי שיש לו אבנט של מכנסיים.

3. והוכיחו התוספות מכאן שאין להתפלל יחף. אך בשלחן ערוך שם סעיף ה' פסק כן רק היכא דדרך אנשי המקום שלא לעמוד יחף לפני אדם חשוב.

4. והרמב"ם פירש בפרק ה' מהלכות תפלה הלכה ד' שמניח ידיו על לבו, זו על זו. והר"ח שהובא בר"ן פירש שנותן ידיו לאחוריו כעבד

דאף שהיא רשות אין לבטלה בחנם שהרי מצוה היא. אלא רק לצורך מצוה אחרת מותר לבטלה, וכן אם כבר התחיל בסעודה מותר לעכבה עד שיגמור סעודתו ואחר כך יתפלל. אבל אם עדיין לא התחיל, יתפלל קודם.

והר"ף, והרמב"ם פרק א' מהלכות תפלה הלכה ו', כתבו דאף דהלכה כמאן דאמר "תפלת ערבית רשות", כבר נהגו בה כל ישראל מנהג חובה, ואף על גב דשרי המייניה יפסיק.

1. אבל לקושיא קמייתא דרב ששת [דהא לאו טירחא היא] לא חייש כלל. תוספות. אבל הריטב"א כתב דבהכי משני נמי קושיא קמייתא. דמקרא ד"הבון" ילפינן נמי דמחויב להתנאות בכל מלבושיו, ובוזא ודאי איכא טירחא.

2. ומזה נפסק להלכתא בשלחן ערוך סימן צ"א

מקיים מנהג שניהם. וכך היה נוהג:

כי איכא צערא בעלמא — שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי. ואמר להסביר את התנהגותו: בשעת צער יש להתפלל **בעבדא קמיה מריה**.

אבל **כי איכא שלמא בעולם**, לביש בגדיו ומתכסי בגלימיה ומתעטף בטלית, דהיינו דרך נוי, והדר מצלי. שאמר: "חכון לקראת אלהיך ישראל!".

רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה. אמר עליו: מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה! שהתורה מביאתו לחיי העולם הבא שהם נצחיים, ואילו התפלה היא צורך חיי שעה, כגון רפואה ושלוש ומזונות.

והוא [רב המנונא] סבר: זמן תפלה לחדוד וזמן תורה לחדוד! ואין לקצר מהזמן הראוי לתפלה בשביל תלמוד תורה.

רבי ירמיה הוי יתיב קמיה דרב זירא, והווי עסקי בשמענתא. נגה [נתאחר] היום והגיע הזמן לצלויי, והווי קא מסרהב [ממהר] רבי ירמיה להפסיק הלימוד ולהתפלל. קרי עליה רבי זירא את הפסוק: גם "מסיר אזנו משמוע תורה תפלתו תועבה!"⁽⁵⁾

והדרנין למילתא קמייתא: מאימתי התחלת הדין ששנינו בה שאם התחיל בדין אין מפסיק לתפלת המנחה?

והשיבו על זה רב ירמיה ורב יונה.

חד אמר: משיתעטפו הדיינין! שמאימת השכינה היו מתעטפים בטליתם ומכסים עיניהם שלא יפנו ראשם לכאן ולכאן. עשו כך כדי שתהא דעתם פנויה עליהם.

וחד אמר: משיפתחו בעלי דינים בטענותיהם!

ומפרשינן: ולא פליגי. הא דאמר "משיפתחו בעלי דינים", מיירי בכגון דעסקי ואתו בדינא אחרינא קודם לכן, וכבר גמרוהו, ועתה באים לדון דין חדש. דבהא ליכא למימר "משיתעטפו", שהרי הם כבר מעוטפים. והא דאמר "משיתעטפו", מיירי בדלא עסקי ואתו בדינא קודם לכן. דבכי האי גוונא תחלת הדין היא העיטוף.

רבי אמי ורבי אסי הוו יתבי זרסי ביני עמודי בית המדרש שהעליה נשענת עליהם. וכל שעתא ושעתא הוו טפחי אעיברא דדשא [מכים על בריח הדלת] ואמרי: אי איכא מאן דאית ליה דינא ליעול וליתי להכא, ונדון את דינו! שהדין עדיף על תלמוד תורה. [תוספות].

רב חפדא ורבה בר רב הונא הוו יתבי בדינא כולי יומא, ומתוך שהתענו כל היום עד שגמרו לדון משום שסברו שאין ראוי לו לדיין להפסיק בשעה שהוא יושב לדון, הוה

אזנו משמוע תורה, [הרי אף אם הפסיק מללמוד לצורך] תפלתו - תועבה היא תפלתו. מהרש"א. ונאמר כן רק על מי שתורתו אומנותו. תוספות, לקמן י"א. ד"ה כגון.

דנפיק בקולר. וכתב הבית יוסף בסימן צ"ה בשם מהר"י אבוהב שהכל הוא לפי דרך אנשי המקום כשעומדים לפני מלך. 5. והכי משמע ליה קרא: " [מי שהוא] מסיר

קא חליש לבייהו⁽⁶⁾

אמר רב המא: מאי קרא דדרשינן מיניה הכי?

דכתיב "אי לך ארץ שמלכך נער, ושריך בבקר"⁽⁹⁾ יאכלו. אשריך ארץ שמלכך בן חורים, ושריך לעת יאכלו, בגבורה ולא בשתי".

והכתוב הזה עוסק בדויינים, שהדיין קרוי מלך. כדכתיב "מלך במשפט יעמיד ארץ". והכי פירושו: אשריך ארץ שדייניך עוסקין בגבורה של תורה ולא בשתייה של יין. כלומר, שמאחרים סעודתם לפי שעוסקים קודם לכן בדין תורה.

תנו רבנן: שעה ראשונה של היום — מאכל לודים! שהם אומה רעבתנית של אוכלי אדם. שעה שניה — מאכל לפטיים: שאף הם רעבתנים. אלא מתוך שניעורים בלילה, עדיין ישנים הם בשעה ראשונה ואוכלים בשניה. [רש"י, פסחים יב ב]. שעה שלישית — מאכל יורשיין! שמקדימים סעודתם מכל אדם. שלפי שירשו הון רב אינם עוסקים לדאוג ולשוט אחר מזונותיהם. שעה רביעית — מאכל פועלים. שעה

תני להו רב חייא בר רב מדיפתי, בשביל למונעם מהתענית את הא דתניא:

"ויעמוד כל העם על משה מן הבקר עד הערב". וכי תעלה על דעתך שמושה יושב ודן כל היום כולו? אם כן, תורתו מתי נעשית?

אלא מקרא יוצא מידי פשוטו. ולא נקט הכתוב לשון "בקר עד ערב" אלא לומר לך: כל דיין שדן דין אמת לאמיתו⁽⁷⁾ אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף לקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. דכתיב הבא "ויעמוד כל העם על משה מן הבקר עד הערב", וכתיב התם, במעשה בראשית "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד"⁽⁸⁾

והוינן בה: מאחר ואין הדיין מחויב לישוב כל היום בדין, עד מתי יושבין בדין?

ומשינן: עד זמן סעודה. דהיינו שעה ששית, שהיא זמן סעודת תלמידי חכמים, כמובא להלן. [רי"ף ורמב"ם פרק ג' מהלכות סנהדרין הלכה א'].⁽⁸⁾

ידונו את הדין לאמיתו. תוספות, מגילה ט"ו: ועיין תוס בבא בתרא ח ב. ובביאור הגרא למשלי כב יב.

8. וכתב הטור בחושן משפט סימן א' בטעמא דנעשה שותף במעשה בראשית, משום שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם בשביל שיתקיים. והגולנים מחריבים אותו במעשיהם. והדיין שמוציא את הגולה מידם ומחזירה לבעליה, מקיים את העולם.

9. ועד סוף שעה רביעית של היום קרוי "בקר",

6. עוד פירש רש"י, שנצטערו בשביל שביטלו תלמודם. ותני להו רב אחא ההיא ברייתא בכדי לנחמם. אך דחה זאת משום דאין זה משמעות "חלש לבייהו", אלא הוה ליה למינקט "חלש דעתייהו".

7. ונקט לישנא ד"אמת לאמיתו", לאשמועינן שבדין "מרומה" [כשנראה לדיין שהעדים שקרנים], אסור לו לדיין לפסוק את הדין על פי ה"אמת" של עדות העדים, על אף שעתה הוא אינו יכול להוכיח שעדותם היא שקר, אלא צריך לחקור את העדים היטב עד שתתברר האמת, ואז

המישית — מאכל כל אדם.

ומקשינן: אינו, והאמר רב פפא: שעה רביעית זמן סעודה לכל אדם!

ומשנינן: אלא איפוך ותני: רביעית מאכל כל אדם וחמישית מאכל פועלים.

והדרינן להמשך הברייתא: שעה ששית — מאכל תלמידי חכמים.

מכאן ואילך, הויה אכילתו כזורק אבן לחמת! שאינה מועילה לגוף כלום. (10)

אמר אביי: ולא אמרן דלא מהני, אלא היכא דלא טעים מידי מצפרא. אבל אי טעים מידי מצפרא לית לן בה! שאז אפילו אם מאחר אכילתו עד אחר חצות היום, עדיין היא מועילה לגוף. (11)

אמר רב אדא בר אהבה: מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ!

מיתובי: ג' חדרים היו במרחצאות שלהם. החדר הפנימי שבו היו מזיעים ורוחצים, והאמצעי שאליו נכנסו לאחר הרחיצה ושם לבשו את חלוקם, ואחר כך יצאו לחדר החיצון לגמר הלבישה ולנוח מיגיעת

המרחץ.

ותניא: הנכנס לבית המרחץ — מקום שבני אדם עומדים שם לבושים, שהוא החדר החיצוני, יש שם מקרא ותפלה! כלומר, מותר לקרות שם קריאת שמע ולהתפלל. ואין צריך לומר שמותר שם בשאילת שלום.

וכן מניח שם תפילין, ואין צריך לומר שאם כבר הניחן בחוץ שאינו חולץ אותם לפי שאין על החדר החיצון תורת מרחץ כלל.

מקום שבני אדם עומדים שם ערומים ולבושים, שהוא החדר האמצעי שבמרחץ, יש בו מקצת תורת מרחץ. הלכך יש שם שאילת שלום [אף ששלום הוא משמותיו של הקדוש ברוך הוא], אבל אין שם מקרא קריאת שמע ותפלה. ואינו חולץ את התפילין אם כבר הניחם. אבל אינו מניח אותם לכתחלה.

מקום שבני אדם עומדים שם ערומים, והוא החדר הפנימי שבמרחץ, אין שם שאילת שלום, לפי שזה אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא, ואין צריך לומר שאסור במקרא ובתפלה. וחולץ את התפילין אף אם כבר הניחם, (12) ואין צריך לומר שאם אוחזן בידו שאינו מניחן לכתחלה. (13)

11. וכתב המשנה ברורה שם סק"ה דלכתחלה נכון הדבר שלא יאחר סעודתו לאחר שש שעות, אף אי טעים מידי מצפרא.

12. ונקט לה אידי דתני בבבא הקודמת "אינו חולץ ואינו מניח". רש"י.

13. וכן בית הכסא אסור בכל אלו. רבינו חננאל.

שאז הוא סוף זמן הקרבת תמיד של שחר. וקאי על דיינים שאוכלים בתוך זמן זה. שפת אמת.

10. ודמי לחמת יין שאינה מלאה, ועל ידי שזורק בה אבן נראית כמלאה, אף דבאמת לא נשתנה בה מידי. דכן היא הפת לגוף לאחר חצות היום. מגן אברהם, סימן קנ"ז סק"ג.

עוד פירש רש"י, שלא רק שאינו מועיל אלא אף מזיק לגוף.

וקשיא לרב אדא בר אהבה, דמדסתם ואמר "מתפלל אדם בבית המרחץ" משמע דבכל החדרים מתיר. [ר"ן].

ומשנינן: **כי קאמר רב אדא בר אהבה** שמותר להתפלל שם, **במרחץ שאין בו אדם** קאמר. ואין איסור מקרא ותפלה אלא כשיש שם בני אדם ערומים, משום שאסור לומר דבר שבקדושה כנגד ערוה.

ודחינן: **והא אמר רבי יוסי בר הנינא:** **מרחץ שאמרו** בו שאסור בדבר שבקדושה — **אסור אף על פי שאין בו אדם** ערום. שכיון שהדרך לעמוד שם ערומים כבר הוחלט כמקום מכוער⁽¹⁴⁾.

וכן **בית הכסא שאמרו** בו שאסור בדבר שבקדושה — **אסור אף על פי שאין בו צואה!** שכבר פינוה משם⁽¹⁵⁾.

ומשנינן: **אלא כי קאמר רב אדא בר אהבה** שמותר להתפלל במרחץ — **בחדתי** קאמר. שעדיין לא רחץ בו אדם מעולם, ורק הזמינוהו לשם מרחץ. הלכך עדיין אין בו תורת מרחץ.

ותו מקשינן: **והא אף בזה מבעיא בעי ליה רבינא:** **הזמינו לבית הכסא** ועדיין לא

נשתמשו בו בפועל, **מהו?** מי אמרינן "יש זימון" וכבר חל בו דין בית הכסא שאסור בדבר שבקדושה, **או** דלמא "אין זימון", ואין נאסר משום הזמנה בלבד עד שלא ישתמשו בו. ולא איפשיטא ליה לרבינא הך איבעיא.

ומסקינן לקושיין: **לאו הוא הדין למרחץ,** דאף בו יש להסתפק שמא אסור אף בחדתי? ואם כן, היה לו לרבינא לפשוט את ספיקו מהא דאמר רב אדא [שהיה לפניו] "מתפלל אדם בבית המרחץ", ד"אין זימון", מאחר ומיירי בחדתי.

ומשנינן: **לא דמי מרחץ לבית הכסא.** **דדלמא שאני בית הכסא דמאיס,** ושם מגונה עליו.^{ב-1} ומשום כן נסתפק רבינא בהזמנתו. אבל מרחץ שאינו מאיס כל כך פשיטא שאין נאסר בהזמנה בלבד.

שנינו בבריתא דלעיל: מקום שבני אדם עומדים שם ערומים אין שם שאילת שלום!

וקאמרינן: **מסויע ליה הך ברייתא לרב** **המנונא משמיה דעולא דאמר: אסור לאדם** **שיתן [יאמר] שלום לחבירו בבית המרחץ⁽¹⁾,** משום שנאמר "ויקרא לו [גדעון] להקדוש ברוך הוא" **ה' שלום!** הרי שזהו אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא.⁽²⁾ הלכך

המרחץ. אבל החדר האמצעי של המרחץ מותר בהרהור. ר"ן, עבודה זרה מ"ד; ורמ"א סימן פ"ד.

1. ועיין בכסף משנה, פרק ג' מהלכות תפלה הלכה ה', שתמה למה השמיט הרמב"ם דין זה.

2. וכתב הר"ן שכמו כן אסור לכתוב "שלום" באגרת ידידות, לפי שרגילות לזורקה לאשפה,

14. מאירי, וכסף משנה פרק ג' מהלכות תפלה הלכה ג' (בשם רבינו מנוח). ועוד טעם כתבו לאיסור, משום שיש בו זוהמה, ונפקא מינה איכא בין שני הטעמים, במרחץ של צוננין. דלטעם הא' גם בזה אסור, ולטעם הב' אין איסור אחא במרחץ חס.

15. ואף הרהור בדברי תורה אסור, שנאמר "והיה מחניך קדוש". לקמן ק"נ. וכן בבית